

УДК 351.745

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.1.2.21>

В. В. Тильчик,

доктор юридичних наук, професор,
проректор з наукової роботи
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0001-5964-3439

В. В. Галуцько,

доктор юридичних наук, професор, академік Академії АПН,
професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін,
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія».
ORCID ID: 0000-0003-1619-5028

І. О. Харь,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу аспірантури та докторантури
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
ORCID ID: 0000-0002-7676-8273

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ЕКОНОМІЧНІЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРАХ В КОНТЕКСТІ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Стаття присвячена повноваженням правоохоронних органів щодо протидії мінізації економіки, корупції як загроз інформаційній безпеці в Україні. З метою з'ясування повноважень правоохоронних органів в сфері протидії корупції, мінізації економіки та забезпечення інформаційної та економічної безпеки держави, автори роблять аналіз визначення поняття «тіньова економіка», «інформаційна безпека», «корупція» звертаючись при цьому до юридичної та економічної літератури.

Автори статті звертаються до визначення системи правоохоронних органів та їх повноважень через ті завдання, які виконуються цими правоохоронними органами згідно чинного законодавства та в світлі захисту інформаційної безпеки України та протидії корупції.

В статті з'ясовується питання діяльності правоохоронних органів, яка спрямована на протидію мінізації економіки, корупції як загроз економічній та інформаційній безпеці України.

Констатується суб'єктна приналежність правоохоронних органів щодо забезпечення економічної, інформаційної безпеки держави, а також протидії мінізації економіки та корупції. Автори з'ясовують властивості правоохоронної діяльності взагалі та констатують, що до цих властивостей варто додати повноваження із забезпечення економічної, інформаційної безпеки країни.

З метою розкриття повноважень правоохоронних органів в сфері детинізації економіки, захисту інформації та протидії корупції автори статті звертаються до законодавчого емпіричного блоку. Перш-за все, автори зосереджують увагу на секторі безпеки і оборони, та перелічують ті державні органи, які входять до складу означеного сектору.

В подальшому, автори статті вдаються до аналізу повноважень кожного з перелічених правоохоронних органів держави, покликаних сприяти детинізації економіки України.

З метою надання характеристики мети та завдань правоохоронних органів, що здійснюють повноваження протидії тінізації економічного сектору, корупції та захисту формаційної безпеки щодо забезпечення економічного блоку держави, автори статті вдаються до аналізу кожного з перелічених органів, яким притаманні правоохоронні функції в означеній сфері, це : Національна поліція України, Служба безпеки України, Державна податкова служба України та Державна митна служба України, органи прокуратури, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України.

Автори статті роблять висновок щодо компетенції та повноважень означених органів та їх можливості суттєво впливати на реальне забезпечення належного функціонування економічної складової держави, а також ефективно протидіяти тінізації економічного сектору держави.

Ключові слова: адміністративно-правове забезпечення, адміністративно-правова форма, правоохоронні органи, повноваження працівника правоохоронного органу, тіньова економіка, тінізація економіки, інформаційна безпека, захист інформації, інформаційні відносини, інформаційні загрози, кібербезпека, корупція, протидія корупції.

Постановка проблеми. Економічна складова України протягом останніх багатьох років характеризувалася і продовжує характеризуватися значним зростанням тінізації економіки як основи для криміналізації суспільства, корупції, хабарництва в економічній, політичній та соціальній сферах [1; 2, с. 107].

Тіньовий сектор економіки України є одним з найбільших перешкод для розвитку національної конкурентоспроможності, підвищення соціального рівня життя населення та інтеграційним процесам України до Європейського Союзу. На думку Суворової С.Г. та Кульганик О.М. під час повномасштабного вторгнення росії в Україну розмір тіньової економіки не зменшився, бо за різними оцінками цей розмір залишається на рівні 20–30% ВВП. Це свідчить про активну криміналізацію економічних процесів, високий рівень корумпованості органів державної влади та низьку правову та податкову культуру юридичних і фізичних осіб [3, с. с. 168].

Отже, боротьба з тіньовим сектором економіки є необхідною умовою дотримання фінансових інтересів держави, крім того, що це є й умовою забезпечення законності та правопорядку в країні, тим більше під час війни росії проти України. З метою боротьби з правопорушеннями в економічній сфері держави, зокрема з тінізацією економіки, існує цілий спектр правоохоронних органів, завданням яких є боротьба з блоком правопорушень, що посягають на функціонування економіки країни [4, с. 98].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням тінізації економіки України та повноваженням правоохоронних органів у боротьбі з цим негативним явищем приділяли увагу такі вітчизняні дослідники, як: В. Базилевич, О. Барановський, З. Варналій, О. Власюк, В. Геєць, А. Гончарук, М. Єрмошенко, Я. Жаліло,

А. Золковер, Т. Ковальчук, О. Люльов, С. Леонов, І. Лютий, В. Мандибура, А. Мокій, І. Мазур, В. Мунтіян, В. Предборський, І. Тивончук, І. Тютюник, М. Флейчук, С. Юрій, О. Ярова та інші. Питанню повноважень правоохоронних органів у боротьбі з тіньовим сектором економіки приділяли увагу науковці, зокрема: А. Детюк, М. Ковалів, А. Куліш, А. Кучук, С. Кременчуцький, М. Мельник, О. Музичук, В. Тацій, М. Хавронюк та ін.

Виклад основного матеріалу. В юридичній літературі з економічного напрямку снує визначення такого поняття як «тіньова економіка». І.Г. Савченко та А.Є. Іорданов вважають, що це «економічна діяльність, яка не відображається в обліку та звітності суб'єктів підприємницької діяльності, а також не враховується і не контролюється державними органами і (або) спрямована на отримання неконтрольованого державою доходу, шляхом порушення чинного законодавства, від якої держава не одержує податкових надходжень», що безумовно шкодить економіці України, зокрема в умовах повномасштабного військового вторгнення росії. [2, с. 107].

З числа всіх існуючих державних структур, на які покладається обов'язок протидії тінізації економіки України, безумовно виступають правоохоронні органи із забезпечення економічної безпеки країни.

Як стверджують Ю.В. Гаруст та В.І. Мельник «правоохоронні органи символізують присутність держави в нашому повсякденному житті, її здатність втрутитися і захистити, коли такий захист потрібен. Вони можуть бути також символом цілісності суспільства і його відданості цінностям честі, обов'язку, уособлюють монополію держави на застосування примусу, що, в свою чергу, є необхідною умовою забезпе-

чення ефективної дії права, а також покликані стримувати суспільство від вчинення злочинів, аморальних дій, злих намірів, змов та інших протиправних дій» [5, с. 12].

Правоохоронні органи це органи державної влади, що на підставі відповідного законодавства здійснюють правоохоронну діяльність.

Діяльність правоохоронних органів спрямована на забезпечення законності і правопорядку, захист прав та інтересів громадян, соціальних груп, суспільства і держави, попередження, припинення правопорушень, застосування державного примусу або заходів громадського впливу до осіб, які порушили закон та правопорядок [6].

Крім того, що правоохоронні органи України є суб'єктами забезпечення економічної безпеки держави, а також покликані протидіяти й тінізації економіки.

На думку науковці правоохоронна діяльність має певні властивості, а саме: 1) здійснюється спеціально уповноваженими органами; 2) реалізується при дотриманні встановленого порядку, певних правил і процедур; 3) у процесі її реалізації застосовуються заходи державної або суспільної дії з метою виявлення, попередження або припинення правопорушень; 4) націлена на охорону і захист прав у країні [5, с. 14], а також має ряд повноважень із забезпечення економічної безпеки країни.

Відповідно до ч. 2 ст. 12 Закону України «Про національну безпеку» від 21.06.2018 № 2469-VIII до складу сектора безпеки і оборони входять: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [7]. Означені суб'єкти спрямовані на формування умов для належного функціонування всіх складових державної безпеки. Але, оцінюючи рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» [8], можемо констатувати,

що державна безпека загалом включає в себе й економічну безпеку, до якої мають пряме долучення окремі з перелічених суб'єктів.

З числа існуючих правоохоронних органів у цьому контексті слід виділити *Національну поліцію України*, відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII завданням якої є надання поліцейських послуг у сферах: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [9].

Наступним правоохоронним органом, до повноважень якого входить забезпечення економічної безпеки України, а також, априорі, й протидія тінізації економіки України є *Служба безпеки України*. Це підтверджується чч. 1,2, ст. 24 Закону України «Про Службу безпеки України», де зазначено, що Служба безпеки України відповідно до своїх основних завдань зобов'язана: 1) здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, *соціально-економічного будівництва*, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України; 2) здійснювати заходи контррозвідувального забезпечення дипломатичних представництв, консульських та інших державних установ, а також заходи, пов'язані з охороною державних інтересів у сфері зовнішньополітичної та *зовнішньоекономічної діяльності*, безпекою громадян України за кордоном [10].

До переліку правоохоронних органів, у повноваження яких входить забезпечення економічної безпеки держави, долучаються *Державна податкова служба України та Державна митна служба України*, які наділяються широким спектром повноважень щодо забезпечення економічної безпеки держави та протидії тінізації економіки [11]. Відповідно до ст. 3 Положення про Державну податкову службу України, основними завданнями ДПС є: 1) реалізація державної податкової політики, здійснення в межах повноважень, передбачених законом, контролю за надходженням до бюджетів та державних цільових фондів податків, зборів, платежів, державної політики у сфері контролю за виробництвом

та обігом спирту, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, пального, державної політики з адміністрування єдиного внеску, державної політики у сфері контролю за своєчасністю здійснення розрахунків в іноземній валюті в установленій законом строк, дотриманням порядку проведення готівкових розрахунків за товари (послуги), проведення розрахункових операцій, а також за наявністю ліцензій на провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до закону. Основними ж завданнями Держмитслужби відповідно її повноважень щодо економічної безпеки держави є: 1) забезпечення реалізації державної митної політики, зокрема забезпечення митної безпеки та захисту митних інтересів України і створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, збереження належного балансу між митним контролем і спрощенням законної торгівлі; 2) забезпечення реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування законодавства з питань митної справи, запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил; 3) внесення пропозицій щодо забезпечення формування державної митної політики на розгляд Міністра фінансів.

У системі правоохоронних органів, які забезпечують економічну безпеку держави та покликані протидіяти тінізації економічного сектору України відповідно до своєї повноважень, відводиться *органам прокуратури*. Зокрема відповідно до ст. 131-1 Конституції України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР передбачено, що прокуратура, здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення, відповідно до закону, інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, визначеному законом [12]. Органи прокуратури беруть участь у забезпеченні економічної безпеки країни, а саме: організація та здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень проти власності (ст. 191), а також стст. 358, 364, 366, 367 КК України та інші подібні протиправні діяння, передбачені КК України [13], об'єктом яких є економічні відносини, що охороняються державою.

Наступним правоохоронним органом, покликаним забезпечувати економічну безпеку України в сфері протидії тінізації економіки останньої, безумно є виступає *Національне антикорупційне бюро України*, завданням якого є «протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці» [14].

До переліку суб'єктів, що здійснюють правоохоронні функції з метою забезпечення економічної безпеки України в площині протидії тінізації економіки держави, необхідно віднести й *Державне бюро розслідувань*. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» вирішенням завдань ДБР є запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування: 1) злочинів, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу» [15], особами, посади яких віднесено до першої – третьої категорій посад державної служби, суддями та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли ці злочини віднесено до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України; 2) злочинів, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України; 3) злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (військових злочинів), крім злочинів, передбачених ст. 422 Кримінального кодексу України [16].

Що стосується повноважень *Бюро економічної безпеки України* у захисті економіки від кримінально-правових посягань, то за ним (як за правоохоронним органом) фактично закріплені всі норми Розділу VII Кримінального кодексу України. Але, щоб мати повну уяву сутності правоохоронної функції БЕБ, ми повинні виходити із положень Закону України «Про бюро економічної безпеки» які екстраполюють основні завдання БЕБ України на їх компетенцію, що як раз і є ключовим механізмом правоохоронної функції означеного органу.

Відповідно до п. 5 Постанови КМУ «Деякі питання організації діяльності Бюро економіч-

ної безпеки України», БЕБ виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції [17]. Відповідно до ч. 3 ст. 216 КПК України детективи органів Бюро економічної безпеки України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених стст. 199, 200, 201-1, 201-3, 201-4, 203-2, 204, 205-1, 206, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 224, 229, 231, 232, 232-1, 232-2, 233 КК України [13], тобто за детективами БЕБ закріплюється повноваження із розслідування правопорушень, предметом яких є злочинне посягання на відносини у сфері господарської діяльності.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, можна констатувати, що до основних правоохоронних органів, до повноважень та компетенції яких відноситься протидія тінізації економіки з метою забезпечення економічної безпеки держави, відноситься: Національна поліція України, Служба безпеки України, Державна податкова служба України та Державна митна служба України, органи прокуратури, Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України.

Кожен із цих органів, в площині власної компетенції та повноважень, може суттєво впливати на реальне забезпечення належного функціонування економічної складової держави, а також ефективно протидіяти тінізації економічного сектору держави.

Список використаної літератури:

1. Савич О.В. Основні чинники та шляхи протидії тінізації економіки України. Електронний журнал «Ефективна економіка». № 2, 2015. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3827>
2. Савченко І.Г., Іорданов А.Є. Тіньовий сектор економіки України: аналіз стану та напрями детінізації. Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. №3, 2012. С. 107-116.
3. Суворова С.Г., Кульганік О.М. Тіньова економіка в Україні: стан та шляхи подолання. Цифрова економіка та економічна безпека. №8 (08). 2023 р. С. 168-172
4. Терницький С.М. Бюро економічної безпеки України як правоохоронний орган у сфері захисту фінансових інтересів держави. Актуальні питання забезпечення фінансової безпеки держави в умовах глобалізації. Харків, 2022. С. 98-100.
5. Гаруст Ю.В., Мельник В.І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект: монографія. Суми : Видавничо-виробниче підприємство «Мрія», 2019. 256 с.
6. Правоохоронні органи. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL : <https://uk.wikipedia.org/wiki>.
7. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
8. Стратегія національної безпеки України : Указ від 26.05.2015 р. № 287/2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VII. URL : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv/page>.
10. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
11. Про затвердження положень про Державну податкову службу України та Державну митну службу України : Постанова КМУ від 6 березня 2019 р. № 227. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/227-2019-%D0%BF#n15>
12. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
14. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
15. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
16. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794-VIII URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text>
17. Про Бюро економічної безпеки України : Закону України від 28 січня 2021 р. № 1150-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text> .

Tylchuk V. V., Halunko V. V., Khar I. O. Law enforcement agencies as subjects of shaping the security environment in the economic and information spheres in the context of the fight against corruption

The article focuses on the powers of law enforcement agencies to counteract the shadow economy and corruption as threats to information security in Ukraine. In order to clarify the powers of law enforcement agencies in the field of combating corruption, shadow economy and ensuring

information and economic security of the State, the authors analyse the definition of the concepts of 'shadow economy', 'information security', 'corruption', referring to legal and economic literature.

The authors of the article address the definition of the system of law enforcement agencies and their powers through the tasks performed by these law enforcement agencies under current legislation and in the light of protection of information security of Ukraine and combating corruption.

The article examines the activities of law enforcement agencies aimed at combating the shadow economy and corruption as threats to Ukraine's economic and information security.

The article states that law enforcement agencies have the subjective responsibility for ensuring economic and information security of the State, as well as for combating the shadow economy and corruption. The authors identify the properties of law enforcement in general and state that these properties should include the powers to ensure economic and information security of the country.

In order to reveal the powers of law enforcement agencies in the field of de-shadowing of the economy, protection of information and combating corruption, the authors of the article turn to the legislative empirical block. First of all, the authors focus on the security and defence sector and list the state bodies that are part of this sector.

Subsequently, the authors analyse the powers of each of the listed law enforcement agencies of the State, which are designed to promote the de-shadowing of the Ukrainian economy.

With a view to characterising the purpose and tasks of law enforcement agencies exercising the powers of countering the shadowing of the economic sector, corruption and protection of formation security with regard to ensuring the economic bloc of the State, the authors of the article analyse each of the listed agencies which have law enforcement functions in this area, namely: The National Police of Ukraine, the Security Service of Ukraine, the State Tax Service of Ukraine and the State Customs Service of Ukraine, the prosecutor's office, the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, the State Bureau of Investigation, and the Bureau of Economic Security of Ukraine.

The authors of the article conclude that these bodies have competence and powers and are able to significantly influence the actual proper functioning of the economic component of the State, as well as to effectively counteract the shadowing of the economic sector of the State.

Key words: administrative and legal support, administrative and legal form, law enforcement agencies, powers of a law enforcement officer, shadow economy, shadow economy, information security, information protection, information relations, information threats, cyber security, corruption, anti-corruption.